

Memduh ÇELMELİ

Evrenin Düzeni ve Yaratılışın Amacı

Yüce Allah, evreni ve içindeki varlıkları belli bir "amaçla" yaratmıştır. Her şey yaratılış amacına uygun şekilde ve belli bir düzen içinde kendisine verilen görevi yerine getirir. Gök cisimlerinin hareketleri, gece ile gündüzün oluşması, canlıların yeryüzünde hayatlarını sürdürmeleri ve mikro âlemin denge içinde varlığını devam ettirmesi evrendeki düzenin örneklerindendir. Kur'an-ı Kerim'deki **"Şüphesiz biz, her şeyi bir ölçüye göre yaratık."**, **"Güneş ve Ay bir hesaba göre hareket etmektedir."** gibi daha birçok ayet evrendeki düzene işaret eder.

İnsanın Yaratılışı

İnsan, diğer tüm varlıklar gibi Allah (cc) tarafından yaratılmıştır. Kur'an-ı Kerim'de insanın su ve topraktan yaratıldığı bildirilir. İnsan yaratılış aşamaları şöyle ifade edilir:

"Ant olsun, biz insanı, çamurdan (süzülmüş) bir özden yarattık. Sonra onu sağlam bir karargâhta nutfе hâline getirdik. Sonra nutfeyi alaka (aşılannmış yumurta) yaptık. Peşinden, alakayı, bir parçacık et hâline soktuk. Bu bir parçacık eti kemiklere (iskelete) çevirdik. Bu kemikleri etle kapladık. Sonra onu başka bir yaratışla insan hâline getirdik. Yapıp-yaratanların en güzeli olan Allah pek yücedir."

Hz. Âdem ve Yeryüzüne Gönderiliş

İlk insan Hz. Âdem'dir. O, cennette yaratılmış ve sonrasında dünyaya imtihan için gönderilmiştir. İnsanın yaratılışı, yeryüzüne gönderilmesi ve yeryüzünü imar etmesi Allah'ın (cc) kudretinin örneklerindendir. Kur'an-ı Kerim'de **"Biz insanı en güzel biçimde yaratık."** buyrulur.

İnsana Verilen Nimetler ve Üstünlük

Yüce Allah; insana akıl, ilim ve irade gibi nimetler vererek onu üstün bir konuma yükseltmiştir. İnsanın bu konumu, Kur'an-ı Kerim'de **"Ant olsun biz insanoğluna şan, şeref ve nimetler verdik; onları karada ve denizde taşıdık, kendilerine güzel güzel rızıklar verdik ve onları yarattıklarımızın çoğundan üstün kıldık."** ifadeleriyle dile getirilir.

1.1
İNSAN ve İNSANIN
YARATILIŞI

İnsan ve Yaratılışın Öğretileri

Allah (cc); ilk insan Hz. Âdem'e bütün isimleri yani maddi ve manevi varlıkların, kavramların isimlerini ve özelliklerini öğretmiştir. Ayrıca onu öğrenebilen bir canlı olarak yaratmıştır. Kur'an-ı Kerim'de bu konuyla ilgili şöyle buyrulur:

"Allah, Âdem'e bütün varlıkların isimlerini öğretti. Sonra onları meleklere göstererek 'Eğer doğru söyleyenler iseniz haydi bana bunların isimlerini bildirin.' dedi. Melekler, 'Seni bütün eksikliklerden uzak tutarız. Senin bize öğrettiklerinden başka bizim hiçbir bilgimiz yoktur. Şüphesiz her şeyi hakkıyla bilen, hikmetle yapan sensin.' dediler."

İnsanın Sorumlulukları

Kur'an-ı Kerim'de **"Hani Rabbin meleklere, 'Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım.' demişti..."** ayeti insanın dünyaya bazı sorumluluklarla gönderildiğini ifade eder. Başka bir ayette de insana emanet yüklendiği belirtilerek şöyle buyrulur:

"Şüphesiz biz emaneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar onu yüklenmek istemediler, ondan çekindiler."

"Onu insan yükledi..." İnsan; Rabbin tanımak, dinî vecibelerini yerine getirmek ve ahiret hayatına hazırlık yapmakla yükümlüdür.

İnsan ve Toplumsal Hayat

Yüce Allah **"O, sudan bir insan yaratıp ondan soy sop ve hısımlık meydana getirendir. Rabbin her şeye hakkıyla gücü yetendir."**11 ayetiyle insanın sosyal ilişkiler geliştiren bir varlık olduğunu bildirir. Sosyal ilişkiler sayesinde insan, çevresindeki diğer insanlara saygı duymayı, onların haklarına riayet etmeyi öğrenir. Yaratılış amacının farkına vararak kendisine, ailesine, topluma ve Allah'a (cc) karşı sorumluluk bilinciyle hareket eder.

Evrenin Yaratılış Amacı

Her varlığın yaratılmasında bir amaç ve yarar vardır. Kur'an-ı Kerim'de **"Biz gökleri, yeri ve bunlar arasındakileri oyun olsun diye yaratmadık."** buyrulur evrenin ve içindekilerinin boş yere yaratılmadığı ifade edilir. Yaratılan her şey kendisi için belirlenen şekilde Allah'a ibadet eder. Bir ayette **"Yedi gök, yer ve bunlarda bulunanlar O'nu tespih eder, O'nu hamt ile tespih etmeyen hiçbir şey yoktur. Fakat siz onların tespihini anlayamazsınız. O Halim'dir, bağışlayıcıdır."** buyrulur.

İnsanın Yaratılış Amacı

İnsanın yaratılış amacı Rabbin tanımasıdır. İnsan seçimlerinin ve eylemlerinin farkında olarak sorumlu ve bilinçli davranmalıdır. Yaratıcısına kulluk etmeli ve bu dünyada salih ameller yapmalıdır.

"Yedi gök, yer ve bunlarda bulunanlar O'nu tespih eder, O'nu hamt ile tespih etmeyen hiçbir şey yoktur. Fakat siz onların tespihini anlayamazsınız. O Halim'dir, bağışlayıcıdır."

İnsanın Kendini Tanıma ve Anlamlandırma İhtiyacı

İnsanın, yaratılışı gereği kendini tanıma ve varlığını anlamlandırma ihtiyacı vardır. İyiyi ve doğruyu arayan insan, hakikate ulaşmak için gayret eder. *“Doğru bilgiye nasıl ulaşabilirim, hangi fiiller doğrudur, mutlu olabilmem için ne yapmalıyım?”* gibi sorulara cevaplar arar.

Tefekkür: “Derin düşünmek, fikir yürütmek, kavramaya çalışmaktır.”
Var olan bir şeyin manasını anlamaya çalışmak ve eşyanın bilgisini zihinde toplayabilmek için aklın hareket hâlinde olması anlamına gelir. İnsanın doğru bilgiye ulaşması, kendi varlığını anlamlandırabilmesi ve sürdürebilmesi açısından önemlidir.

İnsan ve Toplumsal Hayat

İslam, insana dünya ve ahiret mutluluğuna giden doğru yolu gösterir. İnsan samimiyetle hakikate yönelirse “Hâdi” olan Allah onu doğru yola ulaştırır. Kur’an’da; *“Şüphesiz biz ona doğru yolu gösterdik; artık o isterse şükreden olur, isterse nankör.”* ayetiyle Allah’ın hidayet sahibi olduğu bildirilir.

Hay bin Yakzan

Endülüslü İslam düşünürü İbni Tufeyl’in eseridir. Eserde, ıssız bir adada büyüyen Hay’ın tabiatı gözlemlemesi ve düşünce gelişimi anlatılır. Hay, çevresindeki tabiat olaylarını akıl yürüterek analiz eder ve mutlaka yüce bir yaratıcının olması gerektiği sonucuna ulaşır.

İnsanın Yaratılışı

Alim olan Allah insana yeni bilgiler edinebilme özelliği vermiştir. Kur’an’da; *“Yaratan Rabbinin adıyla oku! O, insanı alaktan yaratmıştır. Oku! Kalemle (yazmayı) öğreten, (böylece) insana bilmediğini bildiren Rabbin sonsuz kerem sahibidir.”* buyrulurak insanın bu özelliği bildirilir.

Hz. Âdem ve Yeryüzüne Gönderiliş

İnsanın, kendisine verilen bu özelliklerle Allah’ın ayetleri ve O’nun tarafından meydana getirilen olaylar üzerinde kafa yorup düşünür, yaratan ile yaratılanlar arasında ilgi kurar ve Allah’ın yüceliğini kavramaya gayret eder.

Duyular ve Akıl

Hidayete ulaşmanın ve aklın değerlendireceği konularda bilgi edinmenin ilk kaynakları duyulardır. Çevremizi algılamamız duyularımızla mümkün olur. Duyular, doğru bilgiye ulaşmanın ve aklın değerlendireceği konularda bilgi edinmenin ilk kaynaklarıdır. İnsan, duyularla elde ettiği bilgileri aklıyla muhakeme edip doğruyu yanlıştan ayırabilir. Evrendeki varlıklar hakkında çeşitli araştırmalar yapabilir, doğa olaylarını inceleyerek bilimsel ve teknolojik anlamda yenilikler ortaya koyabilir. Kur’an’da birçok ayet insana *“Ey akıl sahipleri...”* şeklinde hitap eder. *“Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelip gidişinde selim akıl sahipleri için elbette ibretler vardır.”* ayetinde de aklın ve tefekkürün değeri açıklanır.

1.2. DOĞRU YU ARAYAN BİR VARLIK OLARAK İNSAN

Vahiy ve Peygamberler

İnsanın; yaratılış, inanç, ahlak, toplumsal düzen ve anlam arayışı gibi konularda rehberliği ihtiyacı vardır. Bu konuda doğru rehberlik vahiy ve peygamberler vasıtasıyla gerçekleşir. İnsan, bazı bilgilere duyu organları ve akıl yoluyla ulaşamaz, bunların yanında vahye de ihtiyaç duyar.

Vahiy: İlk insan ve ilk peygamber Hz. Âdem’le başlamış ve son peygamber Hz. Muhammed’le (sav) tamamlanmıştır. Kur’an’da; *“Gerçek şu ki düşünüp öğüt alsınlar diye sözü (vahyi) onlara birbiri ardınca ulaştırmışızdır.”* ayeti vahiy yoluyla insanlığa rehberlik edildiğini ve bu rehberliğin tarih boyunca yapıldığını bildirir.

Hz. Âdem’den itibaren peygamberler doğru yola ulaştıran ilkeleri, görev ve sorumlulukları insanlara bildirmişlerdir.

Marifet, Fıtrat ve Mükellefiyet

İnsanın sorumluluklarından ilki Allah’a kulluk etmektir. Kur’an’da; *“Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım.”* buyrulur. Peygamberler, insanlığa Allah’ın varlığını ve birliğini bildirmiş ve O’na kulluğun nasıl gerçekleşeceğini göstermişlerdir. Kulluk, O’nu tanımaya ve O’na teslim olmaya bağlıdır. Bu da marifetle mümkündür.

Marifet: Derin düşünme yoluyla bir şeyin hakikatinin anlaşılması veya ilhama dayanan aracısız bilgi, irfan anlamlarına gelir.

Fıtrat: Doğuştan getirdiği yetenektir.

Vahiy: Peygamberler aracılığıyla insanlara, hayatın hangi ilkelere göre yönlendirilmesi ve nelere uyup nelerden sakınılması gerektiğini bildiren ilahi bilgi, bu bilginin gönderiliş tarzıdır.

1 Evrenin Denge ve Ahenk İçinde Yaratılması

Yüce Allah evreni belli bir denge ve ahenkle yaratmıştır. Ayette; "Yedi göğü birbirine tam bir uygunluk içinde yaratan O'dur. Rahman'ın yaratışında hiçbir uyumsuzluk göremezsin. Gözünü çevir de bir bak, bir bozukluk görebiliyor musun?" buyrulur buna dikkat çekilir.

İnsan bu ahenk ve güzelliği gördüğünde yaratıcıya karşı derin bir hayranlık duyar. Bu hayranlık, insanlarda Allah'a (cc) karşı gittikçe artan saygı ve sevgi temelli bir kulluğa dönüşür. İnsan, Rabbine dua ve ibadetle yaklaşmaya çalışır. Yüce Allah, daima bizimidir. Bizim en büyük güven kaynağıdır. O; seven, esirgeyen, merhamet eden, hidayet ve esenlik verendir. Allah, rahmetiyle yarattığı kullarından kendisiyle bağ kurmalarını ister. Yaratıcımızla nasıl yakınlaşacağımızın cevabı ibadet ve duada saklıdır. Allah ile bağ kurmak, dua, ibadet, tövbe ve Kur'an okumak gibi salih amellerle sağlanır.

4 İbadet, Secde ve Kur'an Okumak

İnsan, ibadetle geçirdiği anlar, Allah ile bağ kurduğu en yoğun zamanlardır. Hz. Peygamber "Kulun Rabbine en yakın olduğu an, secde de olduğu andır..." buyurarak bu konuya dikkat çeker. İnsan, Rabbiyle secde de olduğu gibi Kur'an-ı Kerim okuyarak da bağ kurar. Kur'an, Yüce Allah'ın kelimidir. Allah; "İşte bu (Kur'an) da bizim indirdiğimiz mübarek bir öğüttür..." buyurarak Kur'an'ın kendi sözü olduğunu bildirir. Dolayısıyla Kur'an okumak Allah ile iletişim kurmaktır. "Allah, kendi içinde uyumlu, gerçekleri tekrar tekrar dile getiren bir kitap olarak sözlerin en güzelini indirdi. Rablerinden korkanların onun etkisiyle tüyleri ürperir, sonra yine Allah'ı anmaya yönelerek bedenleri ve kalpleri huzura kavuşur..."

6 Dua

Dua, kulun bütün benliğiyle Yüce Allah'a yönelerek O'ndan istek ve dilekte bulunması ve bu amaçla icra edilen bir ibadet şeklidir. İnsanın kendi acizliğini kavrayıp Yüce Allah'a yalvarma ve verdiği nimetler için şükretme, O'nu övmeye O'nunla iletişim kurma eylemidir. Kur'an-ı Kerim'de "De ki: (Ey insanlar!) 'Duanız olmasa Allah size ne diye değer versin!'" ayetiyle Allah'ın duaya verdiği önem belirtilir. Hz. Peygamber de bir hadisinde şöyle buyurur: "Allah Teala katında duadan daha kıymetli bir şey yoktur." Yüce Allah, dua edenin duasına karşılık vereceğini "Kullarım, beni senden sorarlarsa (bilsinler ki) gerçekten ben (onlara çok) yakınsın. Bana dua edince, dua edenin duasına cevap veririm. O hâlde, doğru yolu bulmaları için benim davetime uysunlar, bana iman etsinler." ayetinde bildirilmektedir.

9 Tövbe

İnsan, çeşitli sıkıntılar ve üzüntülerle bunalduğunda Mucib olan Allah'a (cc) sığınır. Rabbiyle yakınlık arar ve ihtiyaçlarını O'na açar. Hâlini bildirerek O'ndan yardım diler. İnsan bazen fitratındaki temizlik ve safiyetten uzaklaşarak hata ve günah işleyebilmektedir. Önemli olan hatayı fark ettikten sonra ondan dönmektir. Bu durumda yapılması gereken **Tevvab** olan Allah'a (cc) yönelerek dua etmek ve tövbe ile günahatın anınmasıdır. Dönüş, günahatın pişmanlık, günahı terk etme, vazgeçme, istiğfar anlamlarına gelen tövbe; insanın bilerek veya bilmeyerek yaotığı hata, kusur, büyük ve küçük günahlarından dolayı pişman olup bir daha aynı günahları yapmamaya karar vermesidir. Tövbe, insanın yaratılışındaki safiyetine dönüşü ve onu koruması için insana sunulmuş bir fırsattır. Settar olan Allah, tövbe eden kullarının hatalarını örteceğini "Her kim de işlediği zulmün arkastırse tövbe edip durumunu düzeltirse kuşkuuz, Allah onun tövbelerini kabul eder. Şüphesiz Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir." ayetiyle müjdelir. Hz. Peygamber de bir hadisinde Yüce Allah'ın "... Bana dua eden yok mu, duasını kabul edeyim! Benden ona (öldüğünü) mu, ona (öldüğünü) umı! Benden mağfiret isteyen yok mu, onu bağışlayayım!" buyurduğunu bildirerek O'nun engin affına çağırır. O'nun Gaffar ve Afûv isimlerine sığınmasını ister.

2 İbadet

İnsan, Yüce Allah ile ibadet, dua, tövbe ederek ve Kur'an okuyarak bağ kurar. Boyun eğme, itaat etme, saygı duyma, alçak gönüllülük, kulluk, tapma, tapınma anlamlarına gelen ibadet, Yüce Allah'ın rızasına uygun şekilde yapılan bütün davranışları kapsar. İnsan, namaz kılarken "Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla. Hamt, âlemlerin Rabbi, Rahman, Rahim, hesap ve ceza gününün (ahiret gününün) maliki Allah'a mahsustur. (Allah'ımı!) Yalnız sana ibadet ederiz ve yalnız senden yardım dileriz. Bizi dosdoğru yola ilet. Nimetine erdirdiklerinin yoluna; gazaba uğramışların yoluna da doğrudan sapmışların yoluna da değil!" ayetlerini okuyarak Rabbinin huzurunda durur.

1.3. İbadet ve Dua Eden Bir Varlık Olarak İnsan

7 Mucib, Settar, Gaffar, Afûv

Kur'an-ı Kerim'de dua ederken Allah'ın esmâü'l-hüsna'sıyla O'ndan niyazda bulunulması istenir.

Mucib

"Dileklere karşılık veren" anlamındadır.

Settar

"Ayıpları, kusurları örten" anlamındadır.

Gaffar

"Tövbe eden kullarının günahlarını bol bol bağışlayarak affeden" anlamındadır.

Afûv

"Hiçbir sorumluluk kalmayacak biçimde günahları affeden" anlamındadır.

10 Dua ve Allah'ın Esmâü'l-Hüsna'sı

Kur'an-ı Kerim'de dua ederken Allah'ın esmâü'l-hüsna'sıyla O'ndan niyazda bulunulması istenir. Bu, Allah'ın güzel isimlerinden birini veya birkaçını duada söyleyerek O'nu yüceltmek veya bu isimlerle Yüce Allah'tan niyazda bulunmak, O'na yalvarmak şeklinde de olabilir. Örneğin günahlarından tövbe etmek için dua eden kimse, O'nun "dualara karşılık veren, çok bağışlayan ve merhamet eden" gibi anlamlara gelen Mucib, Tevvab, Settar, Gaffar ve Afûv isimlerini söyleyerek bağışlanma dileyebilir.

İnsan hayatta, kendi iradesi ve imkânlarıyla değiştiremeyeceği durumlarla karşılaşabilir. Doğal afetler, yakınlarımızın kaybı ve hastalıklar bunlardan bazılarıdır. Dua, yaratıcıya sığınarak üstesinden gelinmeyen zorluklar karşısında Allah'tan (cc) yardım istemek ve zorluklara sabretmektir.

3 Hamt

Hürmet ve itaatin en yüksek ifadesi ibadet, Yüce Allah'ı zikretmek, O'nu anmak ve O'na hamt etmektir. Üstünlük ve erdemlilikle niteleme, yüceltme anlamlarına gelen hamt; bütün övgü çeşitlerini içeren sevgi ve saygıyla Allah'ı (cc) anmak ve O'nun emirlerini yerine getirip yasaklarından kaçınmaktır.

5 İbadetin Ahlaka ve Topluma Katkısı

Kur'an'da dua ederken Allah'ın esmâü'l-hüsna'sıyla O'ndan niyazda bulunulması istenir. Bu, Allah'ın güzel isimlerinden birini veya birkaçını duada söyleyerek O'nu yüceltmek ve O'na yalvarmakla yapılır. Dua, Allah'a yaklaşmayı, O'nun rahmetine sığınmayı sağlar. Mucib, Settar, Gaffar ve Afûv gibi isimlerle bağ kurmak, insanın duygularını ve isteklerini Allah'a yöneltmesine vesile olur.

8 Duanın Önemi

İbadet ve dua, insanın Allah ile bağ kurmasını sağlayan en önemli yollar arasındadır. İnsan, ibadetlerle ve dualarla geçirdiği her an, O'na yönelişini ve teslimiyetini güçlendirir. Bu yöneliş, insanın ahlakını güzelleştirir; topluma ve çevresine karşı duyarlı ve sorumlu davranmasına vesile olur.

11 Dua'nın İnsana Kazandırdıkları

Dua ister sesli ister sessiz olsun, Yüce Allah ile samimi bir iletişim yoludur. İnsan dua ederken içten duygularla en derin düşüncelerini, umutlarını ve korkularını Yüce Allah'a arz eder. Dua insanın en büyük teselli ve ümit kaynağıdır. Ancak o, yalnızca bir yardım çağrısı değildir. Sadece bu sebeple dua eden insanlar Kur'an-ı Kerim'de "İnsana nimet verdiğimizde yüz çevirir ve yan çizer. Başına bir kötülük gelince de yalvarmaya koyulur." ayetiyle kınanır. Dolayısıyla Allah'ı zikretmek, nimetler için O'na şükretmek, günahlardan tövbe etmek, O'ndan merhamet dilemek hatta sadece O'nunla konuşmak için bile dua edilebilir.

